

‘Drie meisjes met twee honden bij eene fontein zittende’

Een nieuwe toeschrijving en een
nieuwe identificatie

• GERDIEN WUESTMAN •

Detail van afb. 1

In april 2002 begon het onderzoek voor de nieuwe bestandscatalogus van schilderijen door Nederlandse kunstenaars geboren tussen circa 1570 en 1600. Een van de minder bekende werken die tot deze groep werden gerekend is het ongesigneerde portret van drie meisjes in een landschap dat als *manier van Anthonie Palamedesz in Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam* uit 1976 is opgenomen (afb. 1). Dit grote doek, dat tot de verhuizing in het weinig bezochte villa-depot hing, is bij het publiek alleen in reproductie bekend. In publicaties bleef de aandacht beperkt tot de iconografie; pogingen om het ongesigneerde werk toe te schrijven of de geportretteerden te identificeren zijn niet gedaan.¹ Door recente studie zijn de namen van de schilder en zijn drie modellen gevonden.

De herkomst van het schilderij was bekend. Henry Havard, die in 1879 als eerste enkele regels over het portret publiceerde, schreef dat het dienst deed als schoorsteenstuk in het 't Wapen van Spangien, het huis aan de Oude Delft in Delft waar Michiel Jansz. van Mierevelt (1567-1641) tot aan zijn dood heeft gewoond.² In 1863, toen het pand in gebruik was als post-

kantoor, werd het doek verwijderd. Vervolgens is het schilderij naar het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst in Den Haag gebracht. In 1885 kwam het in de verzameling van het Rijksmuseum, waar het als *Portretstuk voorstellende drie meisjes met twee honden bij eene fontein zittende* door de Delftse portret- en genreschilder Anthonie Palamedesz (1601-1673) in de inventaris werd opgenomen.

Havard noemt het stuk in zijn studie over Michiel van Mierevelt, aan wie het schilderij toentertijd wel werd toegeschreven. De geportretteerde meisjes zouden diens drie dochters zijn.³ Van Mierevelt kan echter onmogelijk de schilder zijn geweest, want het doek is van na zijn dood. Volgens de museuminventaris is het stuk 1660 gedateerd, en ook Cornelis Hofstede de Groot houdt deze datering aan in zijn notities.⁴ Bij inspectie in 2003 is geen spoor van een datering aangetroffen. Mogelijk is het jaartal door slijtage, verfverlies of het vergeelde vernis onleesbaar of bevindt het zich onder de lijst, die vanwege de zwakke conditie van het schilderij niet kon worden verwijderd. Gezien de haar-dracht en de sieraden met parels is

Afb. 1
 JACOB WILLEMSZ.
 DELFF DE JONGE,
 Portret van Geertruyt,
 Margriet en Anna, de
 dochters van de kun-
 stenaar [1660]. Doek,
 202 x 187,5 cm. Rijks-
 museum, Amsterdam
 (inv.nr. SK-A-861).

een datering van 1660 niettemin plausibel. Vooral de grote parels aan de oorhangers en aan het koord van de band die het rechter meisje om haar hals draagt, waren omstreeks deze tijd in de mode.⁵

Dat het schilderij in de 19de eeuw op naam van Anthonie Palamedesz werd gesteld, verbaast niet. Palame-

desz was na de dood van zijn vermoedelijke leermeester Van Mierevelt een van de belangrijkste portrettisten van Delft, en heeft in de jaren '60 van de 17de eeuw vergelijkbare portretten van kinderen in landschappen geschilderd, zoals een 1665 gedateerd familieportret in Rotterdam.⁶ Toch is de toeschrijving niet echt overtuigend,

vooral vanwege de toets, die bij Palamedesz gladder is. In de bestands-catalogi van het Rijksmuseum uit 1903 en 1976 werd de toeschrijving dan ook genuanceerd tot *manier van Anthonie Palamedesz.*

Uit de bewonersgeschiedenis van het huis waar het schilderij hing, komt een aannemelijkere kandidaat naar voren. In 1660, het vermoedelijke ontstaansjaar van het stuk, werd het 't Wapen van Spangien bewoond door de Delftse portretschilder Jacob Willemsz. Delff de jonge (1619-1661), die het huis in 1642 van zijn grootvader en leermeester Michiel van Mierevelt had geërfd.⁷ Delff woonde daar met zijn vrouw Anna Hoogenhouck en hun drie dochters Geertruyt (1645-1696), Margriet (1647-1715), en Anna (1648-1723). De twee oudste kinderen van het paar, Willem en Margriet, waren beiden reeds in hun eerste levensjaar overleden.⁸

Er is alle reden om aan te nemen dat de meisjes op het schilderij de dochters van Jacob Willemsz. Delff zijn. Hun leeftijden komen overeen met die van de meisjes op het schilderij: het zittende meisje links moet de oudste dochter Geertruyt zijn, die in 1660 vijftien jaar werd; de twee anderen kunnen worden geïdentificeerd als de dertienjarige Margriet en de twaalfjarige Anna. De twee overleden kinderen van het gezin worden verbeeld door de twee engeltjes in de lucht, zoals gebruikelijk in de Hollandse 17de-eeuwse schilderkunst.⁹

Dat de drie zussen zijn geportretteerd door hun vader ligt voor de hand. Ook op stilistische gronden is er weinig bezwaar te maken tegen een toeschrijving aan Jacob Willemsz. Delff. De elegante stijl en de zachte modellering van de gezichten sluiten aan bij ander werk van zijn hand. De schilder is vooral bekend om zijn individuele portretten in de stijl van Van Mierevelt.¹⁰ Een groepsportret zoals het hier beschreven werk in het Rijksmuseum is, hoewel een bijzonderheid,

geen unicum in Delffs oeuvre. In Gouda is een verwant schilderij door hem van ongeveer hetzelfde formaat, waarop hij de kinderen van admiraal Maarten Harpertsz. Tromp heeft geportretteerd (afb. 2).¹¹

De groepsportretten in Gouda en Amsterdam komen in verschillende opzichten overeen. Op beide schilderijen portretteerde Delff de kinderen van het gezin zonder hun ouders, zittend of staand in een tuin met een fontein. Zowel de kinderen van Tromp als de drie dochters van Delff zijn afgebeeld met honden, een valk, jachtattributen, druiven en perziken. Het schilderij in Gouda kan op basis van het aantal en de leeftijd van Tromps kinderen in of kort voor 1650 worden gedateerd.¹² Mogelijk had de kunstenaar dit portret in gedachten, toen hij tien jaar later zijn eigen dochters in een soortgelijke entourage afbeeldde.

Hoewel de haardracht en de sieraden van Geertruyt, Margriet en Anna op het schilderij in het Rijksmuseum conform de eigentijdse mode zijn, wijzen de halsuitsneden van de jurken, de manier waarop de stof is gedrapeerd en de sandalen van het oudste meisje erop dat ze *all'antica* zijn gekleed. Wellicht heeft de kunstenaar zijn drie dochters willen afbeelden als jachtgodinnen. Huyskens opperde dat de meisjes zijn voorgesteld als binnenkort 'bejaagbaar' door huwelijkskandidaten.¹³ Of Delff inderdaad de bedoeling had zijn dochters als prooi af te beelden is de vraag, maar gezien de moeilijk te negeren aanwezigheid van het fruit op de grond zijn associaties met het huwelijk terecht. Druiven waren een gebruikelijk symbool voor kuisheid en maagdelijkheid in 17de-eeuwse portretten, en perziken konden verwijzen naar het huwelijk.¹⁴ De aanwezigheid van de fontein, de parels en de honden past in deze iconografie, want deze motieven werden in verband gebracht met huwelijksdeugden als reinheid, kuisheid en trouw.¹⁵

Lang heeft Delff niet kunnen genie-

Afb. 2
 JACOB WILLEMSZ.
 DELFF DE JONGE,
*Groepsportret van de
 kinderen van admiraal
 Maarten Harpertsz.
 Tromp, circa 1648-
 1650, gesigeneerd
 'JDelff'. Doek, 172 x
 203 cm. Museum het
 Catharina Gasthuis,
 Gouda (inv.nr. 55.124).*

ten van het portret van zijn dochters. In 1661 stierf hij; op 17 juni van dat jaar werd hij in de Oude Kerk te Delft begraven. Zijn weduwe Anna Hoogenhouck liet een gedenksteen maken door beeldhouwer Pieter Rijcks, waarvan de tekst door de Delftse kroniekschrijver Dirck van Bleyswijck werd afgedrukt.¹⁶ Hoogenhouck, die in 1663 hertrouwde met Dirk van der Dussen, bleef tot haar dood in 1676 in 't Wapen van Spangien wonen. In 1686 verkocht de middelste dochter Margriet het huis aan de oudste dochter Geertruyt, die toen al weduwe was van de in 1673 overleden Dirk Heemskerk van Beest. In 1697, na het overlijden van Geertruyt, kwam het huis in het bezit van haar zoon Jan Heemskerk van Beest.¹⁷

In de 18de en de 19de eeuw wisselde het pand verschillende malen van eigenaar. Het portret bleef al die tijd hangen, maar de namen van de schilder en de geportretteerden werden vergeten.

NOTEN

- 1 P.J.J. van Thiel, cat. *Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam*, Maarssen/Bussum 1976, p. 435. Zie ook W. Huyskens, *Valkerij in de kunst*, Baarn (Kasteel Groeneveld) 1991, p. 9; W. Huyskens, *De vrije vogelvucht. Kunst en valkerij*, Zutphen 1992, pp. 60-61, afb. en A. Blankert, *A genius and his impact*, Melbourne (cat. tent. National Gallery of Victoria) en Canberra (National Gallery of Australia) 1997-1998, pp. 171-72, afb.
- 2 H. Havard, *l'Art et les artistes hollandais*, deel 1, Parijs 1879, p. 37, noot 1. Dit is waarschijnlijk het huidige Oude Delft 69-71. Gemeentearchief Delft, brief d.d. 10 april 2003. Ik ben M. Claessens en G. Verhoeven van het Delftse gemeentearchief dankbaar voor hun informatie over 't Wapen van Spangien.
- 3 *Ibidem*, p. 37, noot 1.
- 4 Fiches Hofstede de Groot, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag.
- 5 Met dank aan Willem de Ridder voor zijn opmerkingen over de schildertechniek en aan Bianca du Mortier voor haar informatie over de kleding en de sieraden van de geportretteerden.
- 6 Voor een recente studie van de portretkunst in Delft, zie W. Liedtke, 'Painting in Delft from about 1600 to 1650', in cat. tent. *Vermeer and the Delft school*, New York (The Metropolitan Museum of Art) en Londen (The National Gallery) 2001, pp. 43-54; het 1665 gedateerde groepsportret van Palamedesz is in Museum Boijmans Van Beuningen; R.E.O. Ekkart, *Nederlandse portretten uit de 17e eeuw*, Rotterdam 1995, pp. 160-61, nr. 53, afb.
- 7 Gemeentearchief Delft, brief d.d. 10 april 2003.
- 8 Voor een stamboom van de familie Delff, zie B.W.F. van Riemsdijk, 'De portretten van Jacob Willemsz Delf en zijne drie zonen', *Oud Holland* 12 (1894), pp. 233-237. De spelling van de voornamen van Delffs kinderen is overgenomen van de DTB-registers op de website van Gemeentearchief Delft.
- 9 Zie hierover bijvoorbeeld J.B. Bedaux en R.E.O. Ekkart, cat. tent. *Kinderen op hun mooist*, Haarlem (Frans Halmuseum)/Antwerpen (Museum voor Schone Kunsten), 2000-2001, pp. 276-78. Andere portretten van Delffs kinderen zijn niet bekend. J.W. Salomonson, 'A self-portrait by Michiel van Mierevelt: the history, context and subject of a forgotten painting', *Simiolus* 20 (1990-91), pp. 240-86 bespreekt een 18de-eeuwse lijst waarin een portret van de oudste dochter Geertruyt voorkomt. De huidige verblijfplaats van dit werk is onbekend.
- 10 Vergelijk het 1643 gedateerde mansportret in het Rijksmuseum (inv.nr. SK-A-843). Een belangrijke publicatie over Delff is J.W. Salomonson, 'The Officers of the White Banner: a civic guard portrait by Jacob Willemsz. Delff II', *Simiolus* 18 (1988), pp. 13-62. Voor een recente biografie en overige literatuur, zie R.E.O. Ekkart in *Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, deel 25, München/Leipzig 2000, p. 441.
- 11 Catharina Gasthuis (inv.nr. 55.124); cat. *Hoogtepunten. Museum het Catharina Gasthuis en Museum de Moriaan Gouda*, Zwolle 2003, pp. 44-45, nr. 15, afb.
- 12 *Ibidem*, p. 44.
- 13 Huyskens, *op.cit.* (noot 1), pp. 60-61. Minder serieus te nemen is Huyskens' bewering dat het standbeeld van de fontein en de putti naar de sterrenbeelden Waterman en Tweelingen verwijzen, en dat in de fontein, de zwevende putti, de vruchten en de hond ook de vier elementen zijn te herkennen.
- 14 E. de Jongh, 'Grape symbolism in paintings of the 16th and 17th centuries', *Simiolus* 7 (1974), pp. 166-91; E. de Jongh, *Portretten van echt en trouw: huwelijk en gezin in de Nederlandse kunst van de zeventiende eeuw*, Haarlem (Frans Halmuseum) 1986, pp. 55, 184, 231, 232.
- 15 E. de Jongh, 'Pearls of virtue and pearls of vice', *Simiolus* 8 (1975-76), pp. 69-97; De Jongh 1986, *op.cit.* (noot 14), pp. 83-84, 93, 231, 232.
- 16 D. van Bleyswijk, *Beschrijvinge der stad Delft*, deel 2, Delft 1667, p. 857. De gedenksteen is afgebeeld in Salomonson, *op.cit.* (noot 9), p. 265.
- 17 Gemeentearchief Delft, brief d.d. 10 april 2003.